

**ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВИПУСКНИКІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІСТОРІЯ)
ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ
НА УРОКАХ «ВСТУП ДО ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ»**

Ольга Василяк,
аспірантка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
E-mail: olavasilak37@gmail.com

Розвиток сучасної освіти в нашій державі передбачає гуманність освітнього процесу, а саме створення такої освітньої системи, яка спрямовує педагогів на всестороннє розуміння індивідуальних особливостей дітей. Основою є врахування відмінностей та особливостей дітей в організації освіти загалом.

Проводячи активну модернізацію освіти, є велика необхідність у підготовці майбутніх фахівців, які могли б надавати освіту всім дітям без винятку, у тому числі і з особливими освітніми потребами (ООП).

На сьогодні в Україні розроблено низку законодавчих актів, що забезпечують умови для навчання і виховання дітей, які мають особливі освітні потреби: Закон України «Про освіту», Накази Міністерства освіти і науки України та інші. Заклади освіти створюють інклюзивне освітнє середовище для повноцінної інтеграції дітей з ООП в освітній процес. Не заважаючи на значні зусилля в цьому напрямку, прогрес не значний, бо самі педагоги закладів освіти не зовсім готові до роботи з дітьми з ООП.

Готовність вчителя до роботи з дітьми з ООП розглядається як комплексна характеристика, що включає психологічну готовність, теоретичні знання, практичну підготовку та мотивацію до співпраці з іншими фахівцями. Це означає, що вчитель готовий емоційно прийняти дитину з ООП, володіє методами адаптації навчального процесу

відповідно до потреб учня з метою досягнення визначених педагогічних цілей.

Результатом готовності вчителя до роботи з дітьми з ООП є сформованість професійної компетентності, що трактується як здатність ефективно застосовувати свої знання, вміння та навички для виконання власних професійних обов'язків. Саме цей процес вимагає не лише засвоєння теоретичних знань, але й розвиток практичних умінь і навичок, моральних якостей, які є важливими для успішної роботи.

Професійна компетентність вчителя є складним утворенням, основними компонентами якої є: спеціальна, методична, психолого-педагогічна, диференціально-психологічна та аутопсихологічна різновиди компетентності (рефлексія педагогічної діяльності) [7]. Л. Карпова виокремлює три структурні компоненти цього феномену: мотиваційний, предметно-практичний (операційно-технологічний) та сферу саморегуляцію, що розвиває психологічну компетентність та аутокомпетентність [3]. М. Головань зазначає внутрішню структуру компетентності у вигляді сукупності мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, ціннісно-рефлексивного, емоційно-вольового компонентів, тісно взаємопов'язаних між собою [1].

У контексті нашого дослідження цікавим є розуміння структури професійної компетентності вчителя історії. В. Прокопчук зазначає, що професійна компетентність учителя історії та правознавства складається із взаємозалежних складників, що перебувають у постійному зв'язку: предметний (історія, правознавство), психологічний, педагогічний, методичний, інформаційно-комунікаційний, особисті професійно важливі людські якості та внутрішня потреба до постійної самоосвіти та професійного удосконалення і зростання [8]. У контексті роботи з дітьми з ООП важливо апелювати не тільки до професійної компетентності вчителів історії, але й до сформованості інклюзивної компетентності, яку І. Кузава розглядає як професійно-особистісну характеристику, що

включає не лише теоретичну й практичну готовність до виконання професійних функцій, а й усі суб'єктні якості особистості (активність, самостійність, відповідальність, комунікативність, емоційна гнучкість тощо), які забезпечують її ефективність [5].

З метою формування означеної компетентності у майбутніх вчителів та вчителів закладів загальної середньої освіти передбачає введення в зміст освітньої програми спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) відповідного освітнього компонента «Інклюзивна освіта» та «Методика викладання історії для дітей з ООП». На нашу думку, це забезпечить формування професійної компетентності майбутніх фахівців середньої освіти з урахуванням інклюзивного компонента й забезпечить належну професійну підготовку до роботи в умовах інклюзії. Особливо актуальним це питання є в контексті інтеграції дітей з інтелектуальними порушеннями (ІП) у заклад загальної середньої освіти. Діти з ІП – це діти у яких, явно виражене зниження пізнавальної діяльності, що виникло на основі органічного ураження центральної нервової системи. Найперше це порушення роботи кори головного мозку. У науці і практиці відомі 4 ступені інтелектуальних порушень: легкий, помірний, тяжкий і глибокий. Залежно від рівня інтелектуальних порушень діти потребують різних рівнів підтримки. Зокрема, діти *першого рівня* мають незначні ІП, вони не потребують асистента вчителя та адаптації чи модифікації навчальної програми. Для них характерні такі особливості: тимчасовість, непостійність, незначні порушення пам'яті, уваги, мислення, обмеження словникового запасу, знижена інтелектуальна активність у період хвороби, знижена продуктивність механічного запам'ятовування. У свою чергу діти *другого рівня* підтримки переважно потребують діти з легким ступенем ІП. У них є проблеми з концентрацією уваги, тому дитина час від часу відволікається та довго розглядає зображення, переважає фразове мовлення; дитина самостійна, але потребує часткового супроводу дорослого; потребує додаткового часу, вказівок, нагадувань або

індивідуальних інструкцій. *Третій рівень* підтримки становлять діти з ІП помірного ступеня і них виражена базова комунікація; потребують допомоги та додаткової опори, таких як зображення або речі, які візуалізують сказане. Вони довго не слухають пояснення вчителя та потребують додаткових інструкцій. Саме для таких дітей призначається асистент вчителя. *Четвертий рівень* підтримки для нього виражені інтелектуальні труднощі важкого ступеня прояву. У таких дітей говоріння та спілкування - мінімальне, використовують короткі слова або невербальні форми спілкування (картки, жести), проблеми з моторними навичками, дитина фізично слабка. Наприклад, дитина потребує багато зусиль, щоб тримати ручку, потребує постійної допомоги, супроводу та самообслуговування. Для такого учня надається асистент вчителя, адаптація або модифікація змісту навчання, використання спеціальних методів, технологій та прийомів. Можлива зміна результатів навчання. *П'ятий рівень* підтримки (інтелектуальні труднощі важкого або найтяжчого ступеня прояву). Такі діти видають звуки або крики, мовлення не розвинене, не контактує з іншими, потребує реабілітації та постійного розвитку, значні моторні порушення. Найчастіше порушення смаку, нюху і через це їсть усе, що попадає під руку. Необхідна модифікація змісту навчання, допомога асистента вчителя та асистента дитини. Дуже часто діти з п'ятим рівнем підтримки знаходяться на індивідуальній формі навчання.

Зазначимо, що відповідно до чинного Державного стандарту базової середньої освіти, курс історії належить до галузі громадянської та історичної освіти, який спрямований на розвиток особистості учня шляхом аналізу минулого, сучасного та зв'язків між ними, а також взаємодії між національними, міжнародними та національними процесами в Україні [2]. Як і для нормотипових дітей для учнів із порушеннями інтелекту історична освіта включає навчальні, виховні та корекційно-розвивальні цілі. У процесі навчання дітей з ІП вчитель повинен вибрати певні історичні

факти, які підкреслюють зміни, що відбулися впродовж певного періоду часу, і водночас зробити ці факти доступними учням для розуміння та усвідомлення. Вчитель сам вирішує, скільки фактів необхідно відзначити на уроках, враховуючи інтелектуальний розвиток учнів у класі. Шукати такі факти, які потрібно локалізувати в часі та просторі, а також вивчити поверхово.

Що стосується практичної складової, то під час опанування курсу з історії у дітей з ІП має розвиватися уявлення щодо хронології, простору (картографія), інформації (знання працювати з джерелами), мови (описувати історичні події та явища усно та письмово) і логіки (аналізувати, пояснювати історичні факти). Систематичне, упорядковане, послідовне та логічне вивчення інформації (матеріалу) у хронологічному порядку є особливістю навчання історичних дисциплін. У той же час порушення функцій та розвитку вищих відділів кори головного мозку викликають проблеми з концентрацією уваги та запам'ятовування сегментованої інформації у дитини з ІП. Інтенсифікація особистих умінь вчителя під час використання інклюзивного навчання дитини з ІП на уроках історії є фактором ризику [4].

У створенні процесу передумов для методологічної стандартизації процесу навчання історичних дисциплін для дітей з ІП важлива особа педагога. Він має передбачити використання емоційно-соціальної та артикуляційно-емоційної структур викладу матеріалу, який створює пропорційні особливості соціально-академічної групи слухачів. Це означає, що налагодження емоційно-вольового зв'язку з дитиною з ІП має бути пріоритетом для нього.

Знання з історії учні з ІП засвоюють дуже спрощено. Їм властива бідність уявлень, вони погано диференціюють суттєві та другорядні ознаки явищ, їм важко визначити головні причини подій і фактів, встановити причинно-наслідкові зв'язки. Ось чому такі учні часто не

виявляють відповідного інтересу, не заглиблюються в суть явищ і фактів, часто звертаються до механічного заучування навчального матеріалу.

Навчання є основним засобом корекції недорозвитку психіки дітей з ІП, потім воно тісно пов'язане з вихованням і розвитком дитини. Воно також може бути спрямоване на формування новоутворення особистості дитини. Усі педагогічні заходи спрямовані на послаблення або подолання психічних і фізичних недоліків учнів із порушеннями інтелекту. Тільки тоді навчальні завдання можуть виконатися успішно [6].

Отже, готовність майбутніх випускників спеціальності Середня освіта (Історія) до роботи з дітьми з ІП на уроках «Вступ до історії та громадянської освіти» можна охарактеризувати такими особливостями: знання особливостей ІП, а саме: вчитель повинен розуміти різні види та форми ІП, їхній вплив на пізнавальні процеси (сприйняття, увагу, пам'ять, мислення) та соціальний розвиток дітей, знання методики адаптації навчального матеріалу: необхідно вміти спрощувати навчальний матеріал, використовувати наочні засоби (картинки, схеми, макети) виділяти ключові поняття та факти, а також організовувати навчальний процес з урахуванням індивідуальних потреб учнів, знання корекційних методів: вчитель повинен вміти застосовувати різноманітні корекційні методи (практичні роботи, дидактичні ігри, групові та індивідуальні форми роботи) для стимуляції розвитку пізнавальних процесів, комунікативних навичок та соціальної адаптації, знання сучасних методик навчання: ознайомлення з сучасними педагогічними технологіями (інклюзивна освіта, компетентнісний підхід), які допомагають створювати сприятливу навчальну атмосферу та мотивувати учнів до навчання, здатність до індивідуального підходу: вміти оцінювати рівень розвитку кожного учня та адаптувати навчальний процес відповідно до його індивідуальних потреб та можливостей, вміння працювати з батьками, знання важливих соціальних навичок для дітей з ІП та вміння їх застосовувати на уроках історії, вміння створювати позитивну навчальну атмосферу.

Список використаних джерел:

1. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti> (дата звернення: 18.05.2025 р).
3. Карпова Л. Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2004. 27 с.
4. Косенко Ю. М. Завдання шкільного курсу історії для учнів з інтелектуальними порушеннями та шляхи їх розв'язання. *Inclusion and Diversity* : зб. матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції. Суми : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 23-29.
5. Кузава І.Б. Підготовка педагогічних кадрів для реалізації спеціальної та інклюзивної освіти. *Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти* : збірник тез доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 11–12 травня 2021 р.). Луцьк, 2021. С. 58–62.
6. Миронова С.П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс : навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2008. 204 с.
7. Пелагейченко В. Ключові компоненти компетентності вчителя. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2009. № 2. С. 55–60
8. Прокопчук В. Методична компетентність вчителя історії та правознавства як складова професійної компетентності. *Педагогічний часопис Волині*. 2017. № 2. С. 98–102.